

Vägledning för tillämpning av kulturmiljölagen

Metallsökare

enligt 2 kap. 18–20 §§ kulturmiljölagen (1988:950)

Riksantikvarieämbetet
Box 5405
SE-114 84 Stockholm
Tel 08-5191 8000
www.raa.se
registrator@raa.se

Riksantikvarieämbetet 2015-06-25
Vägledning för tillämpning av kulturmiljölagen/Metallsökare
Foto omslag: Eva Skyllberg
Upphovsrätt, där inget annat anges,
enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor på <http://creativecommons.org/licenses/by/2.5/se>

Innehåll

■ 1	Vägledning om metallsökare	4
1.1	Begreppet metallsökare.....	4
1.2	Bakgrund	5
1.3	Gällande bestämmelser	5
■ 2	Tillståndsprövning.....	6
2.1	Kontrollera att ansökan är komplett.....	6
2.2	Kontrollera om den sökande behöver tillstånd.....	7
2.2.1	Riksantikvarieämbetet	7
2.2.2	Uppdragsarkeologi och forskningsundersökningar....	7
2.2.3	Militär verksamhet.....	8
2.2.4	Andra myndigheters verksamheter	8
2.3	Analysera fornlämningsituationen i området	8
2.3.1	Komplettera informationen från FMIS med andra källor	10
2.3.2	Att ge generella tillstånd.....	10
2.3.3	Att handlägga omfattande ansökningar.....	10
2.4	Bedöma skälen till användningen	11
2.4.1	Yrkesmässig användning.....	11
2.4.2	Hobbyanvändning.....	12
2.4.3	Annan användning.....	13
2.4.4	Vetenskaplig forskning	14
2.5	Följa upp eventuella tidigare tillstånd	14
2.6	Formulera beslutet	14
2.6.1	Ange dessa uppgifter i beslutet	15
2.6.2	Att ge tillstånd med villkor	16
2.6.3	Ge gärna dessa upplysningar i tillståndet.....	18

1 Vägledning om metallsökare

Denna vägledning vänder sig i första hand till dig som arbetar som handläggare på länsstyrelsen och prövar ansökningar om tillstånd att använda och medföra metallsökare. Den har tagits fram med anledning av att ändringar i kulturmiljölagen (KML) om metallsökare trädde i kraft den 1 januari 2014, och att de allmänna råden om metallsökare upphävdes den 3 mars 2014.

Vägledningen för metallsökare utgår från kulturmiljölagen (1988:950) och kulturmiljöförordning (1988:1188), men författningsändringar kan komma. Därför bör du alltid ha gällande författningar till hands när du använder vägledningen.

Syftet med vägledningen är att ge ett stöd i länsstyrelsens tillämpning av bestämmelserna för metallsökare. Den ska även klargöra hur du som handläggare bör hantera vissa frågor i samband med tillståndsprövningen för metallsökare. Den ska även kunna användas av andra som av olika skäl vill veta vad som gäller för att använda metallsökare.

Vägledningen kommer att uppdateras regelbundet. När det kommer författningsändringar, uppdateringar av vägledningen, verkställighetsföreskrifter och allmänna råd anslås det i Riksantikvarieämbetets nyhetsbrev och på Riksantikvarieämbetets webbplats.

1.1 Begreppet metallsökare

I 2 kap. 18 § KML definieras metallsökare som ”en apparat som kan användas för att på elektronisk väg spåra metallföremål under markytan (metallsökare)”. En annan vanlig benämning på metallsökare är metalldetektor. I denna vägledning använder vi genomgående den benämning som används i KML, dvs. metallsökare.

Det finns olika sorters metallsökare ute på marknaden som är anpassade för olika användningsområden. Den här vägledningen utgår ifrån regeringens bedömning av att de olika sorters metallsökare som finns inte innebär några tillämpningsproblem för länsstyrelsen.¹ Det innebär att alla apparater som träffas av definitionen av metallsökare enligt KML är tillståndspliktiga. Länsstyrelsen får från fall till fall ta ställning till om den metallsökare som någon söker tillstånd för träffas av definitionen eller inte. Exempelvis kan vissa stationära metallsökare falla utanför tillståndspliktigheten, såsom larmbågar som inte är utformade för att söka metaller under markytan.

¹ Regeringens proposition 2012/13:96, *Kulturmiljöns mångfald*, s. 55

1.2 Bakgrund

År 2008 tog Europeiska kommissionen emot klagomål som gällde förbudet mot användningen av metallsökare i Sverige. Den klagande hävdade att det svenska förbudet omotiverat begränsade den fria rörligheten för metallsökare som handelsvara inom Europeiska unionen. Som en följd av detta lämnade kommissionen år 2009 in en formell underrättelse till Sverige. Det följdes av ett så kallat motiverat yttrande där kommissionen hävdade att det svenska förbudet mot användningen av metallsökare dels var ett hinder mot den fria rörligheten för varor och tjänster, dels inte var nödvändigt eller stod i proportion till det mål som eftersträvas för att skydda landets fornlämningar.²

Som en följd av kommissionens yttrande lät regeringen åren 2011–2012 utreda det geneella metallsökarförbudet.³ Utredningen ledde till att bestämmelserna ändrades den 1 januari 2014 och innebar bland annat att det geneella förbudet mot metallsökare i Sverige upphävdes. Syftet med lagändringen var att möta behovet av att förtydliga regelverket om metallsökare, så att det skulle stämma bättre överens med EU-rätten och samtidigt skydda kulturarvet.⁴

1.3 Gällande bestämmelser

Enligt KML krävs det ett tillstånd från länsstyrelsen för att använda och medföra en metallsökare. Undantagna från kravet om tillstånd är enligt 2 kap. 18 § KML

- Riksantikvarieämbetet,
- den som efter medgivande av länsstyrelsen enligt 8 § andra stycket, 11 § andra stycket eller 13 § fjärde stycket utför sådana undersökningar av fornlämningar eller platser där fornfynd har påträffats,
- medförande och användning i militär verksamhet för att söka efter annat än fornfynd, och
- användning i en myndighets verksamhet för att söka efter annat än fornfynd.

Länsstyrelsen får ge tillstånd till att använda och medföra metallsökare endast för verksamhet där någon avser att söka efter annat än fornfynd (dvs. föremål som är från tiden 1850 eller senare enligt 2 kap. 3 § KML), eller för verksamhet som ingår i vetenskaplig forskning hos det allmänna. Vidare ska

² Europeiska kommissionen, *Motiverat yttrande, Överträdelse nr 2008/4191*

³ Riksantikvarieämbetet, *Förväntade effekter av ökad metallsökaranvändning, Underlag till återrapportering av regeringsuppdrag Ku2011/148/KA. Förslag till ny reglering om användning av metallsökare i lagen (1988:950) om kulturminnen m.m.*

Rapport 2011 samt *Kulturmiljöarbete i en ny tid, Betänkande av Kulturmiljöutredningen*, SOU 2012:37

⁴ Prop. 2012/13:96, s. 1, 54–57

de beslut om tillstånd som länsstyrelserna fattar enligt 2 kap. 19 § KML innehålla uppgift om

- det ändamål metallsökaren får användas för,
- den person tillståndet gäller för,
- den tid tillståndet gäller, och
- det geografiska område metallsökaren får användas och medföras inom.

Ett tillstånd får även förenas med de villkor som är nödvändiga för att säkerställa att metallsökare inte används i strid med KML.

Intentionen med KML är bland annat att skydda lämningar från äldre tider, vilket också omfattar fornyfynd. Syftet med metallsökarbestämmelserna är därutöver att motverka och förebygga plundring av fornlämningar med hjälp av metallsökare.⁵ Detta framgår exempelvis av 2 kap. 18 § KML som anger att en metallsökare inte får medföras på en fornlämning utan tillstånd, om det inte är fråga om en allmän väg.

2 Tillståndsprövning

Länsstyrelsens prövning av ansökningar om tillstånd för att få använda och medföra metallsökare omfattar vanligen följande moment:

1. Kontrollera att ansökan är komplett
2. Kontrollera om den sökande behöver tillstånd
3. Analysera fornlämningsituationen i området
4. Bedöma skälen till användningen
5. Följa upp eventuella tidigare tillstånd
6. Formulera beslutet

Vägledningen är utformad utifrån momenten 1–6 i syfte att stödja en strukturerad handläggning och att rätt frågor blir belysta i tillståndsprövningen. Alla moment behöver inte genomföras i ordning och alla ingår heller inte alltid i prövningen.

2.1 Kontrollera att ansökan är komplett

En ansökan om tillstånd att använda och medföra en metallsökare behöver innehålla vissa uppgifter för att länsstyrelsen ska kunna formulera ett beslut

⁵ Prop.2012/13:96, s. 56

enligt 2 kap. 19 § KML. Det måste därför i ansökan framgå

- varför ett tillstånd söks, dvs. till vad eller i vilken verksamhet metallsökaren ska användas,
- vem det är som söker tillstånd,
- under vilken tid som tillståndet söks för, och
- vilket geografiskt område ansökan gäller.

Ansökan behöver därför innehålla syftet med metallsökaranvändningen, personuppgifter, ansökt tillståndstid och en karta där det ansökta området tydligt framgår. För att underlätta för den sökande kan länsstyrelsen tillhandahålla en ansökningsblankett, som hen kan fylla i och skicka in till länsstyrelsen. Om en ansökan är ofullständig och därför inte kan prövas, ska länsstyrelsen ge den sökande en möjlighet att komplettera ansökan och informera om att ansökan kommer att avskrivas om den sökande inte kompletterar inom den tid som länsstyrelsen anger.

2.2 Kontrollera om den sökande behöver tillstånd

Det finns vissa undantag från tillståndskravet och i dessa fall behöver länsstyrelsen inte utfärda något tillstånd, enligt 2 kap. 18 § KML. De som är undantagna från tillståndskravet är Riksantikvarieämbetet och de som enligt tillstånd från länsstyrelsen genomför en arkeologisk undersökning. Även militär verksamhet och andra myndigheters verksamheter är undantagna när syftet är att söka efter annat än fornfynd. Länsstyrelsen behöver därför först undersöka om den sökande verkligen behöver ett tillstånd för den tänkta metallsökaranvändningen.

2.2.1 Riksantikvarieämbetet

Riksantikvarieämbetet har rätt att utan tillstånd använda och medföra metallsökare på fornlämningar samt på platser där fornfynd har påträffats. Riksantikvarieämbetet har även rätt att använda metallsökare i syfte att leta efter fornfynd. Samråd sker lämpligen med den berörda länsstyrelsen inför användningen.

2.2.2 Uppdragsarkeologi och forskningsundersökningar

Den som har fått tillstånd från länsstyrelsen att på en specifik plats utföra en forskningsundersökning (enligt 2 kap. 8 § KML) eller en uppdragsarkeologisk utredning eller undersökning (enligt 2 kap. 11–13 § KML) behöver inget särskilt tillstånd för att använda och medföra en metallsökare. Då betraktas metallsökaren som ett redskap och en metod som används vid den arkeolo-

giska undersökningen. Vilka metoder som kommer att användas bör dock beskrivas av undersökaren i en undersökningsplan (se Vägledning för uppdragsarkeologi avsnitt 3. Förfrågningsunderlag och undersökningsplan).

2.2.3 Militär verksamhet

Inom militär verksamhet kan metallsökare användas för att söka efter annat än fornyfynd, utan att det behövs ett tillstånd från länsstyrelsen. Det kan vara aktuellt vid militärens avsökningar efter minor eller blindgångare inom främst militära skjutfält eller övningsområden. Skälet till undantaget är att det ska vara möjligt för militären att använda metallsökare över hela skjutfältet även om det finns fornlämningar där.⁶ Det generella förbudet mot att göra ingrepp enligt 2 kap. 6 § KML gäller även inom militära skjutfält och övningsområden, dvs. militären får gå med metallsökare på en fornlämning, men får inte göra några ingrepp.

2.2.4 Andra myndigheters verksamheter

Med en myndighets verksamhet avses såväl statliga som kommunala organ. Dessa myndigheter kan, utan tillstånd från länsstyrelsen, använda metallsökare när syftet är att söka efter annat än fornyfynd. Det kan gälla verksamheter vid tekniska verk, räddningstjänster, polisen och hamnmyndigheter som behöver metallsökare för att exempelvis lokalisera ledningar eller leta föremål i samband med brottsutredningar. För länsstyrelsens egen användning av metallsökare behövs det inte heller något tillstånd.

Däremot behövs tillstånd för att använda metallsökare inom statliga bolag eller för företag som anlitas av staten. Detsamma gäller även för kommunala bolag eller företag som anlitas av kommunen.

Om en myndighets användning av en metallsökare på en fornlämning leder till markingrepp, exempelvis genom grävning, krävs det tillstånd enligt 2 kap. 12 § KML.

2.3 Analysera fornlämningsituationen i området

Centralt för länsstyrelsens tillståndsprövning är att bedöma om det är lämpligt att använda en metallsökare i det område som ansökan gäller, oavsett om området är beläget på land eller i vatten. I förarbetena till KML anges att ”risken för att fornyfynd kan komma att påträffas bör således vara avgörande vid bedömningen” och ”en prövning av skälen för tillståndsansökan ska dock alltid göras i det enskilda fallet”.⁷

Det som bör avgöra prövningen av en ansökan är om det finns kända fornlämningar och platser för fornyfynd, och om det är sannolikt att okända

⁶ Regeringens proposition 1990/91:123 om fornminnesbrott m.m., s. 14–15

⁷ Prop. 2012/13:96, s. 55

fornlämningar eller fornfyndplatser kan finnas där. Prövningen bör därför resultera i ett beslut om tillstånd om det inte finns några fornlämningar eller platser för tidigare fornfynd, och om länsstyrelsen bedömer att det inte är sannolikt att tidigare okända fornlämningar och fornfynd kommer att påträffas inom eller intill ett ansökt område. Detta under förutsättning att det inte finns andra uppgifter eller oklarheter som hindrar att utfärda ett tillstånd, exempelvis om den sökande i hobbysyfte med metallsökare önskar leta efter fornfynd, eller uppföljningen av tidigare erhållna tillstånd talar emot att ett tillstånd ska beviljas (se även 2.5 Följa upp eventuella tidigare tillstånd).

Vilken typ av fornlämning som finns inom eller intill ett ansökt område kan vara avgörande för utfallet i prövningen. Exempelvis kan en metallsökaranvändning bedömas vara tillåten nära en brolämning eller milstolpe, men behöver vara mer restriktiv nära ett gravfält. Länsstyrelsen behöver därmed veta vilket område som metallsökaren ska användas inom och analysera vilka arkeologiska intressen som kan finnas inom eller intill det ansökta området. Tillståndsgivningen bör genomgående vara restriktiv om ett område eller dess närhet innehåller fornlämningar eller om okända fornlämningar kan förväntas inom eller intill området. Länsstyrelsen måste därför bedöma varje ansökt område vad gäller lämpligheten för metallsökaranvändning. Tillståndsgivningen bör vidare vara ”ytterst restriktiv i de mest fyndtäta områdena i landet”.⁸

Det går inte att generellt peka ut områden eller markslag som är fria från fornlämningar eller fornfynd, och där det därför skulle vara lämpligt att använda och medföra metallsökare. Exempelvis kan en badstrand vara oproblematisk för metallsökaranvändning medan en annan badstrand kan ha fornlämningar på och i direkt anslutning (såsom hamnplatser, boplatser och gravar). Därför behöver behovet av skydd prövas i varje enskilt fall utifrån de särskilda omständigheterna i ärendet. Det innebär att bedömningen kan skifta utifrån den sökandes behov av att använda metallsökare och de lokala förhållandena.⁹

Länsstyrelsen bör göra sin bedömning utifrån förekomsten av kända fornlämningar och platser för fornfynd, tillsammans med sannolikheten för att okända fornlämningar eller fornfynd kan komma att påträffas dvs. vilka områden som är lämpliga eller olämpliga att använda metallsökare inom. Det kan jämföras med att det inför ett arbetsföretag¹⁰, exempelvis att någon avser uppföra en byggnad eller annan anläggning, kan krävas en arkeologisk utredning för att fastställa områdets eventuella arkeologiska intressen. Behöver det klargöras om okända fornlämningar finns i området, kan det även vara skäl

⁸ Prop. 2012/13:96, s. 55

⁹ Prop. 2012/13:96, s. 56

¹⁰ Riksantikvarieämbetets föreskrifter och allmänna råd om uppdragsarkeologi (KRFS 2015:1, § 4)

till att neka tillstånd till att använda och medföra metallsökare inom detta område.

Om någon i ansökan anger att det endast är i ytlagret på en fornlämning de ska söka är det inte ett tillräckligt argument för att få använda en metallsökare inom ett område med fornlämningar. På fornlämningar, platser för fornfynd eller platser där länsstyrelsen bedömer att okända fornlämningar kan påträffas går det inte att generellt ange på vilket djup som en avsökning och grävning kan ske. Fornfynd kan påträffas såväl i ytskiktet som djupare ner, varför det inte alls är lämpligt att använda metallsökare inom dessa områden.

2.3.1 Komplettera informationen från FMIS med andra källor

Informationen i Riksantikvarieämbetets digitala fornminnesinformationssystem (FMIS) bör kompletteras med länsstyrelsens kännedom och kunskaper om fornlämningar i området, exempelvis via tillgängliga kunskapsöversikter eller kulturmiljöplaner, eller information om landskapets karaktär, markslag, bosättningsmönster, historiska källor etc. Länsstyrelsen kan med dessa kompletteringar sedan bedöma hur sannolikt det är att fornlämningar eller fornfynd kan förväntas träffas på i området. Inför ett beslut om tillstånd bör länsstyrelsen vidare sträva efter att undanta hela miljöer i stället för enskilda fornlämningar eller platser för fornfynd, genom att avslå hela eller delar av det ansökta området.

2.3.2 Att ge generella tillstånd

Att ge ett så kallat generellt tillstånd innebär att området som tillståndet gäller för inte specificeras till mer än exempelvis en kommun eller ett län. Det bör endast användas då syftet med metallsökaranvändningen är så specifikt att det därför inte bedöms kunna skada fornlämningar. Det kan exempelvis gälla en mobilsågningsfirma som med hjälp av metallsökare önskar söka efter spik i timmer. Prövningen av ansökningar om generella tillstånd bör dock vara mycket restriktiv och gälla företrädesvis för yrkesmässig användning där tillstånden gäller som längst i ett år (se även 2.4.1 Yrkesmässig användning och 2.6.1 Ange dessa uppgifter i beslutet under rubriken Giltighetstid).

2.3.3 Att handlägga omfattande ansökningar

En ansökan kan innebära att en person söker tillstånd för att använda och medföra metallsökare i flera områden, eller beröra ett mycket stort område. Dessa ansökningar blir mer omfattande att handlägga och kräver därmed mer tid för länsstyrelsens prövning. Det här är något som länsstyrelsen gärna kan meddela den sökande, exempelvis via information på webben eller genom att ge information till den sökande i samband med att ärendet kommer in.

2.4 Bedöma skälen till användningen

Länsstyrelsen kan endast ge tillstånd att använda och medföra metallsökare för den verksamhet som avser sökning efter annat än fornyfynd eller för verksamhet som ingår i vetenskaplig forskning hos det allmänna, enligt 2 kap. 19 § första stycket KML. ”En prövning av skälen för tillståndsansökan ska dock alltid göras i det enskilda fallet”¹¹ och bör även relateras till den bedömning som länsstyrelsen gör av lämpligheten att använda en metallsökare inom det ansökta området. Tillståndsgivningen bör vidare ”vara ytterst restriktiv i de mest fyndtäta områdena i landet”.¹² Exempel på fyndtäta och fornlämningsrika områden är Gotland och Öland.

Ändamålen för att använda en metallsökare för att söka efter annat än fornyfynd varierar. I de följande avsnitten redovisas ändamål som vanligen anges i ansökningar till länsstyrelsen.

2.4.1 Yrkesmässig användning

Med yrkesmässig användning av metallsökare avses en näringsverksamhet där det ingår att söka efter annat än fornyfynd med hjälp av metallsökare. I förarbetena till den tidigare lagstiftningen gavs exempel på vissa yrkeskategorier för vilka det kunde finnas skäl för länsstyrelsen att ge tillstånd till att använda metallsökare. De som räknades upp var bland annat jordbruk och vissa företag, exempelvis träindustri samt gruvbolag vid mineralprospektering.¹³ Ytterligare skäl som angetts i ansökningar de senaste åren har gällt att med hjälp av metallsökare leta efter ledningar och rör, kablar och järnvägsväxlar eller cisterner och tankar.

Storleken på ett företag och hur metallsökaren är tänkt att användas av företaget kan påverka utformningen av ett beslut om tillstånd för metallsökaranvändningen. Gäller beslutet ett litet företag, där endast den som äger företaget ska använda metallsökaren, kan ett personligt tillstånd utformas. Gäller beslutet ett större företag, där flera anställda behöver använda metallsökaren, kan tillståndet utfärdas för en juridisk person. De anställda använder sedan metallsökaren under arbetsgivarens ansvar (se vidare 2.6.1 Ange dessa uppgifter i beslutet under rubriken Person).

Generella tillstånd

Ett generellt tillstånd innebär att kravet om en detaljerad geografisk begränsning inom en kommun eller ett län åsidosätts. Utfärdandet av generella

¹¹ Prop. 2012/13:96, s. 55

¹² Prop. 2012/13:96, s. 55

¹³ Prop. 1990/91:123, s. 15

tillstånd bör dock användas mycket restriktivt och med en giltighetstid som inte överskrider ett år (se även 2.3.2 Att ge generella tillstånd).

Prospektering

Undersökningar av berggrunden i syfte att hitta utvinningsbara fyndigheter (prospektering) sker inom ramen för ett så kallat undersökningstillstånd enligt minerallagen.¹⁴ Det är Bergsstaten som beslutar i frågor enligt minerallagen och prövar ansökningar om undersökningstillstånd¹⁵, men när en prospektering sker med hjälp av metallsökare krävs det även ett tillstånd enligt 2 kap. 19 § KML.

Bergsstaten lämnar undersökningstillstånd för områden där det kan antas att undersökningar kan leda till fynd av malm eller mineral och dessa områden kan vara omfattande i storlek. Är områdena alltför omfattande leder det troligen till att länsstyrelsen behöver avslå hela eller delar av ansökan om att använda och medföra metallsökare. Planerar prospektören även att göra markingrepp på fornlämningar krävs tillstånd för detta enligt 2 kap. 12 § KML.

2.4.2 Hobbyanvändning

Den största gruppen ansökningar som kommer in till länsstyrelsen är från de som i sin hobby vill använda och medföra metallsökare för att leta efter sentida föremål (dvs. föremål som är från 1850 eller senare), mineraler eller meteoriter. Länsstyrelsen kan lämna tillstånd för metallsökaranvändning i hobby syfte. Däremot kan länsstyrelsen inte lämna tillstånd till någon som i hobby syfte avser att leta efter fornfynd.

När länsstyrelsen ger tillstånd för en hobbyanvändning av metallsökare bör bedömningen vara att sannolikheten för att påträffa okända fornlämningar eller fornfynd är liten i det ansökta området. Den sökande ska därmed kunna känna sig trygg med att utöva sin hobby och länsstyrelsen ska i sin tur vara förvissad om att metallsökaranvändningen inte skadar fornlämningar. Den analys som länsstyrelsen gör av det ansökta området är då viktig i och med att den sökande ofta saknar kunskaper om hur ett fornfynd eller en fornlämning ser ut.

I de tillstånd som utfärdas för användning av metallsökare i hobby syfte bör länsstyrelsen upplysa användaren om vad som gäller enligt allemansrätten, dvs. att det krävs tillstånd från markägaren för att gräva på platsen där metallsökaren ger utslag.¹⁶ Vidare kan det även vara relevant för länsstyrelsen att ange ett särskilt villkor om att resultaten från en avsökning av ett område

¹⁴ Minerallag 1991:45

¹⁵ <http://www.sgu.se/bergsstaten/prospektering> access 2015-05-20

¹⁶ Prop. 2012/13:96, s. 56

ska redovisas av tillståndsinnehavaren (se mer om detta i 2.6.2 Att ge tillstånd med villkor).

Att söka efter sentida föremål

Den dominerande gruppen bland de som söker tillstånd för en hobbyanvändning av metallsökare är de som önskar leta efter sentida föremål. Vanligen önskar den sökande leta efter sentida föremål som har tappats på exempelvis badplatser eller allmänna platser. När tillstånd söks för områden och markslag där det inte finns en tydlig koppling mellan området och möjligheten att påträffa sentida föremål, exempelvis i skogs- eller ängsmark, är analysen av områdets lämplighet för metallsökaranvändning extra viktig. Länsstyrelsen bör även ställa följdfrågor för att klargöra ändamålet med metallsökaranvändningen, exempelvis genom att fråga om vilka sentida föremål som den sökande förväntar sig att träffa på i området.

Att söka efter mineraler

Metallsökare används ibland även av de som har som hobby att leta efter mineraler. Många gånger rör det sig om amatörgeologer som är anslutna till den så kallade Mineraljakten som anordnas av Sveriges geologiska undersökning (SGU). Tävlingen ses av SGU som ett komplement till den yrkesmässiga metallprospekteringen och syftar till att hitta nya förekomster av malm- och industrimineral. Framst gäller detta i Norrlandslänen och Bergslagen, men sedan ett par år omfattar tävlingen även övriga delar av Sverige.

Att söka efter meteoriter

De som letar efter meteoriter önskar ibland ta hjälp av en metallsökare. Framför allt är det Norrlandslänen som berörs av denna verksamhet, men det förekommer även i andra delar av Sverige. Precis som vid all metallsökaranvändning krävs det enligt allemansrätten ett tillstånd från markägaren för att gräva där metallsökaren ger utslag. Vidare kan länsstyrelsen även upplysa om att större grävningar till följd av meteoritletningen även kan kräva tillstånd enligt 12 kap. 6 § miljöbalken (se även 2.6.3 Ge gärna dessa upplysningar i tillståndet under rubrikerna Allemansrätten och Miljöbalken).

2.4.3 Annan användning

Länsstyrelsen hanterar även ansökningar för ytterligare verksamheter där syftet är att söka efter annat än fornfynd. Exempel på sådana verksamheter är när den sökande, med hjälp av metallsökare, önskar leta efter borttappade föremål, gränsmarkeringar, vattenventiler m.m. Vid denna användning är det ansökta området

vanligen mindre och tillståndet kan därmed utfärdas för en relativt kort tid, exempelvis några dagar eller ett par veckor.

2.4.4 Vetenskaplig forskning

Länsstyrelsen kan enligt 2 kap. 19 § KML endast ge tillstånd till någon som önskar använda metallsökare för att söka efter fornfynd, när användningen ingår i en vetenskaplig forskning hos det allmänna. I dessa fall handlar det om att söka efter fornfynd på platser där det inte finns några kända fornlämningar eller tidigare upphittade fornfynd. Användningen ingår då inte heller i undersökningar enligt 2 kap. 8, 11 eller 13 §§ KML.

Det allmänna, exempelvis ett universitet eller museum¹⁷, bör vara huvudman för forskningen och även ansvarig för ansökan. Det bör framgå av ansökan varför forskningsprojektet har valt metallsökare som ett redskap och en metod i syfte att leta fornfynd. Länsstyrelsen behöver därför efterfråga ett tydligt syfte med forskningen och dess omfattning som underlag för tillståndsprövningen.

I beslutet om tillstånd behöver länsstyrelsen ange villkor för användningen i relation till vad forskningen syftar till. Det kan exempelvis handla om att tillståndsinnehavare ska ta kontakt med länsstyrelsen när de påträffar en fornlämning eller ett fornfynd, att resultaten från metallsökaranvändningen ska rapporteras till länsstyrelsen inom en viss tid efter att avsökningarna är avslutade eller att projektet ska inkludera kostnader för konservering av tillvaratagna fynd.

2.5 Följa upp eventuella tidigare tillstånd

I prövningen behöver länsstyrelsen även följa upp om den sökande har följt eventuella villkor enligt tidigare utfärdade tillstånd. Om det exempelvis i ett tillstånd anges villkor om att de föremål som påträffas ska redovisas till länsstyrelsen, behöver länsstyrelsen undersöka om en sådan redovisning har kommit in innan något nytt tillstånd utfärdas.

2.6 Formulera beslutet

Ett beslut om tillstånd ska enligt 2 kap. 19 § KML innehålla uppgifter om

1. det ändamål metallsökaren får användas för,
2. den person tillståndet gäller för,
3. den tid tillståndet gäller, och
4. det geografiska område metallsökaren får användas och medföras inom.

Utöver dessa uppgifter ska ett beslut enligt förvaltningslagen innehålla de skäl

¹⁷ Prop. 2012/13:96, s. 55

som har bestämt utgången i prövningen.¹⁸ Att förklara motiven till beslutet bidrar till en tydlig beslutsprocess, vilket gör det möjligt för den sökande att förstå på vilka grunder länsstyrelsen bedömer ansökningarna. Om länsstyrelsen avslår en ansökan om tillstånd är det därför viktigt att beskriva varför det inte är lämpligt att gå med en metallsökare inom det ansökta området, för att på så vis öka möjligheten för den sökande att förstå utfallet.

Om en fornlämning finns inom eller intill ett ansökt område behöver den därför beskrivas och sättas in i ett större sammanhang. Bedömer länsstyrelsen att sannolikheten är stor att påträffa okända fornlämningar eller fornfynd inom eller intill ansökt område, så är det viktigt att det framgår tydligt av beslutet. Det är därmed inte tillräckligt att i beslutet endast ange att ett visst RAÄ-nummer är beläget inom eller i närheten av ett ansökt område.

2.6.1 Ange dessa uppgifter i beslutet

Nedan följer en beskrivning av de uppgifter som länsstyrelsens beslut ska innehålla, enligt 2 kap. 19 § KML.

Ändamål

Ett beslut ska vara utformat på ett sådant sätt att ändamålet med att använda metallsökare tydligt framgår. Oavsett utfall i tillståndsprövningen ska ändamålet finnas redovisat i beslutet (jfr 2.4 Bedöma skälen till användningen).

Person

I beslutet ska det framgå för vilken person beslutet gäller och därmed vem som är innehavaren av ett tillstånd. Beslutet kan ställas till en fysisk eller juridisk person.

Gäller beslutet en fysisk person bör i första hand en enskild person omfattas av beslutet. Ett beslut kan även omfatta flera personer, men samtliga metallsökaranvändare behöver finnas namngivna i beslutet. Det kan exempelvis vara aktuellt när flera personer har skickat in en gemensam ansökan om att använda metallsökare vid ett och samma tillfälle. Länsstyrelsen bör inte utfärda tillstånd som omfattar personer som inte är namngivna.

Barn under 18 år kan inte själva ansöka om tillstånd eftersom deras rätts-handlingsförmåga är begränsad. Det blir i stället vårdnadshavarna som därför får ansöka för barnets räkning. Om en person under 18 år beviljas tillstånd kan länsstyrelsen ange ett villkor om att barnet ska åtföljas av sin vårdhands-havare vid användningen.

När ett beslut utfärdas för en juridisk person bör en kontaktperson namnges i beslutet, utöver uppgifter om det företag som tillståndet gäller för. Med en

¹⁸ 20 § förvaltningslagen (1986:223)

juridisk person avses i detta fall främst företag som önskar använda metallsökare i verksamheten. Om företagets anställda ska använda metallsökaren ansvarar arbetsgivaren för att ge korrekta instruktioner till de anställda, dvs. se till att användningen sker enligt tillståndet.

Giltighetstid

Beslutet ska innehålla tydliga uppgifter om tillståndets giltighetstid. Giltighetstiden bör anpassas efter syftet med användningen och relateras till det område som berörs av tillståndet. En utgångspunkt i bedömningen är vad som är rimligt att hinna avsöka inom giltighetstiden, exempelvis i förhållande till områdets storlek och terrängförhållanden. Det innebär att giltighetstiden för vissa ändamål kan vara relativt kort, exempelvis när det handlar om att söka efter borttappade föremål inom ett mindre område. Giltighetstiden kan däremot behöva vara något längre när det rör sig om en avsökning inom ett större och kuperat område. Tillståndets giltighetstid bör dock inte överskrida ett år.

Om någon för första gången söker tillstånd för att i hobbysyfte använda metallsökare kan länsstyrelsen välja att inledningsvis ha en relativt kort giltighetstid. Tillståndet kan, beroende på vilket område det gäller, även kombineras med ett villkor om att resultaten av genomförda avsökningar ska redovisas till länsstyrelsen. Länsstyrelsen kan därigenom få en uppfattning om vilken kunskap som användaren har om de föremål som hittas. Genom att länsstyrelsen inledningsvis väljer att utfärda ett tidsmässigt begränsat tillstånd bör rimligen redovisningen bli mindre omfattande.

Geografiskt område

Tillståndet ska innehålla uppgifter om vilket geografiskt område metallsökaren får användas och medföras inom, oavsett om området är beläget på land eller i vatten. Det område där tillstånd lämnas kan vara en inskränkning av det ansökta området och behöver därför tydligt redovisas på en bifogad karta, där kartskalan bör anges. Vidare behöver kartan även vara i ett format som gör den läsbar för såväl tillståndsinnehavaren som eventuellt andra berörda, exempelvis markägare eller polis.

Det är viktigt att avgränsningen av ett tillståndsområde görs på ett sådant sätt som underlättar för tillståndsinnehavarens möjligheter att följa lagen. En avgränsning behöver därför göras så tydlig som möjligt, exempelvis genom att använda befintliga topografiska begränsningar, såsom vägar eller vattendrag.

2.6.2 Att ge tillstånd med villkor

För att säkerställa att metallsökare inte används i strid med KML får ett tillstånd förenas med nödvändiga villkor enligt 2 kap. 19 §. Villkoren kan

behöva utformas olika beroende på syftet med metallsökar användningen och vilket område som berörs av tillståndet. De villkor som räknas upp här ska ses som exempel på villkor som länsstyrelsen kan ange. Det är alltså inte en uttömmande sammanställning av villkor som kan finnas med i länsstyrelsens beslut. Ett av villkoren bör dock vanligen finnas angivet dvs. att den sökande ska avbryta sökandet om de påträffar fornlämningar eller fornfynd.

Avbryta sökandet och kontakta länsstyrelsen

Länsstyrelsen bör ange som villkor att användaren av metallsökaren genast ska avbryta sökandet om en fornlämning eller ett fornfynd påträffas, och därefter snarast kontakta länsstyrelsen. Ett sådant villkor kan gälla för fornfynd som inte omfattas av anmälningsplikten enligt 2 kap. 5 § KML. Förekomst av fornfynd kan vara en indikation på att det kan röra sig om en fornlämning eller en förstörd fornlämning. Villkoret kan därför vara ett sätt för länsstyrelsen att få in information om okända fornlämningar, samt att förhindra fortsatta sökningar och grävningar på platsen.

Tillstånd kan återkallas

Länsstyrelsen kan ange ett villkor om att ett tillstånd för ett område helt eller delvis kan återkallas, om tidigare okända fornlämningar eller fornfynd påträffas inom området. Vid nyfynd av fornlämningar eller fornfynd kan det vara olämpligt med fortsatt metallsökar användning i området, beroende på typen av fornlämning eller fornfynd. Genom att ange detta villkor kan länsstyrelsen vid behov besluta om att återkalla ett tillstånd för att förhindra fortsatt metallsökar användning i ett sådant område.

Meddela när avsökningen påbörjas och avslutas

Länsstyrelsen kan ange villkoret att användarna ska meddela när de börjar och slutar söka av ett område. Det här är ett villkor som anges i beslutet om länsstyrelsen exempelvis avser att genomföra kontroller på plats.

Lämna redogörelse för påträffade föremål och var de påträffats

Länsstyrelsen kan ange villkor om att tillståndsinnehavaren ska lämna en redogörelse till länsstyrelsen för vilka föremål som har påträffats och var de har påträffats. Detta villkor anges om länsstyrelsen önskar få in uppgifter om vilka föremål som hittas av tillståndsinnehavaren. Villkoret är aktuellt främst för tillstånd som avser metallsökar användning i hobby syfte och endast för de områden där länsstyrelsen ser behov av att få in denna information. Exempelvis kan behovet av en redogörelse bedömas vara överflödigt för en badstrand där sökanden har fått tillstånd för metallsökare under många år. Om detta villkor anges behöver länsstyrelsen även ange vilka följder det kan

få om redogörelsen inte inkommer till länsstyrelsen, vilket kan handla om att nya tillstånd inte utföras till den sökande.

Genom att beslutet förses med detta villkor kan länsstyrelsen följa upp om fornyfynd påträffats som tillståndsinnehavaren själv inte inser är fornyfynd. Det innebär också att länsstyrelsen via redogörelsen kan få in uppgifter till det underlag som Riksantikvarieämbetet behöver vid en eventuell prövning av inlösens- eller hittelönsärenden. Redogörelser av vilka fynd som påträffats kan även ge kompletterande uppgifter till länsstyrelsens olika kunskapsunderlag, exempelvis nya kunskaper om områden som länsstyrelsen saknar landskapsinformation om. Slutligen får länsstyrelsen en möjlighet att via redogörelsen fånga upp annan kunskap som tillståndsinnehavaren själv önskar delge, exempelvis uppgifter om kulturhistoriskt intressanta lämningar eller uppgifter om en plats och dess historia.

2.6.3 Ge gärna dessa upplysningar i tillståndet

Beslut om metallsökaranvändning som fattas enligt KML har även bäring på annan lagstiftning. Tillståndsinnehavaren har visserligen ett eget ansvar att ta reda på och känna till vad som gäller enligt andra lagar och förordningar, men länsstyrelsen kan genom att upplysa om detta i beslutet underlätta för tillståndsinnehavaren.

Vilken annan lagstiftning som är relevant att upplysa om behöver länsstyrelsen pröva från fall till fall, med hänsyn till syftet med metallsökaranvändningen och vilket område som berörs av tillståndet. Upplysningar kan bland annat gälla andra paragrafer i 2 kap. KML, allemansrätten, särskilda bestämmelser som gäller för natur- och kulturresevat, miljöbalken eller lagen om hittegods. Hänvisningar till dessa lagar bör inte föras in som villkor i besluten utan rubriceras som en upplysning.

Andra bestämmelser i kulturmiljölagen

I KML finns flera bestämmelser, utöver de som gäller metallsökare, som innehavaren av ett metallsökartillstånd behöver ha vetskap om. I länsstyrelsens beslut om tillstånd bör det därför finnas upplysningar om vad som gäller enligt 2 kap. 4–6 och 10 §§ KML. Vidare kan länsstyrelsen även påminna om att ett agerande som strider emot vad som anges i KML innebär ett fornminnesbrott enligt 2 kap. §§ 21–21A.

Allemansrätten

Allemansrätten ger var och en rätt till att i viss utsträckning nyttja en annans fastighet, vilket bland annat innebär en rätt att röra sig på fastigheten. Nyttjandet får dock enligt allemansrätten inte utsträckas till att någon utan lov

från markägaren rör sig på en tomtmark eller plantering eller över en äga som kan ta skada.¹⁹ ”En person med metallsökare har således rätt att gå på skogs- och betesmark. Om han eller hon identifierar ett metallföremål under markytan är det däremot inte tillåtet att gräva upp föremålet när det ligger på annans mark. För detta krävs fastighetsägarens tillstånd”²⁰. Det här är en viktig upplysning som bör finnas med i länsstyrelsens tillståndsbeslut.

Lag om hittegods

Enligt lagen om hittegods²¹ ska var och en som hittar något utan oskäligt dröjsmål anmäla fyndet hos en polismyndighet. Även detta är en upplysning som bör finnas med i länsstyrelsens tillståndsbeslut.

Miljöbalken

För vissa verksamheter, exempelvis meteoritletning, kan det förekomma att den sökande önskar gräva i sådan omfattning att naturmiljön väsentligt kan komma att påverkas. För detta krävs ett samråd med länsstyrelsen enligt 12 kap. 6 § miljöbalken. Detta är något som länsstyrelsen bör upplysa om i tillståndet, då länsstyrelsen enligt miljöbalken kan ha föreskrivit villkor för att undvika skador på miljön.

Reservatsbestämmelser

Ett område som ett metallsökartillstånd gäller för kan beröras av bestämmelser som enligt miljöbalken är till skydd för ett områdes kultur- och naturvärden. En kommun eller en länsstyrelse kan skydda värdefulla landskapsområden för dess natur- eller kulturvärden genom att inrätta reservat med egna föreskrifter för att bevara dessa värden med stöd av 7 kap. 4–6, 9 och 30 §§ miljöbalken (1998:808).²² Om länsstyrelsen ger tillstånd för att använda och medföra metallsökare inom ett reservat bör länsstyrelsen i beslutet upplysa tillståndsinnehavaren om vilka begränsningar som gäller, samt om vilka andra tillstånd som kan behövas inom området.

Medföra tillståndet

Utöver vad som gäller enligt andra lagar och förordningar bör länsstyrelsen i sina beslut upplysa om att tillståndet ska medföras vid användandet eller medförandet av metallsökaren. Har tillståndsinnehavaren med sig tillståndet underlättas eventuell tillsyn och det kan enkelt tas fram vid frågor från exempelvis markägare eller polis.

¹⁹ Bertil Bengtsson, *Allemansrätten – Vad säger lagen?* Naturvårdsverket 2004

²⁰ Prop. 2012/13:96, s. 56

²¹ Lag (1938:121) om hittegods, §§ 1 och 9

²² Riksantikvarieämbetet, *Vägledning för tillämpningen av Miljöbalken – Beslut om kulturresevat*, 2014

